

LA PROFESSIÓ DELS DOCENTS: CANVI D'ÚS, CANVI DE VALOR

Albert Catalan, Bartomeu Cantarellas (*)

Avui ens han demanat una opinió sobre la "revalorització de la funció docent" i la part de responsabilitat que ens pertoca... Doncs bé: al cap d'una estona de pensar-hi, hem tingut fortes temptacions de renunciar-ne: tal era l'embull amb què ens hem trobat per analitzar la qüestió. Vençut aquest impuls, hem optat per transcriure algunes reflexions informals, en la suposició que poden ser compartides per alguns col·legues, i en l'esperança que ments més analítiques puguin treure més fil.

Llavors, on rau la dificultat?. Doncs sembla que en la mateixa acceptació de l'enunciat del problema. Perquè, segons el diccionari que hem consultat per assegurar-nos-en, revaloritzar significa "**retornar a una cosa el valor o estimació que havia perdut**". Es des-valoritza, doncs, allò que ha tingut valor i aprecí. I si es pretén re-valoritzar, això significarà que es vol recuperar, precisament, aquell o aquells hipotètics valors. Vegem.

Temps era temps, quan es valorava l'ensenyament. O no?

O, per començar, en què consisteix el "valor" que socialment es dona a una professió? Si ara mateix ens fessin la pregunta, podem assegurar que la remuneració figuraria entre els primers "indicadors" que citaríem per constatar l'apreci que mereixem a la societat i als poders públics. Doncs bé: tot i que és cert que la nostra feina no figura entre les millors remunerades, ben cert que cap de nosaltres voldria tornar al temps en què es passava "més fam que un mestre d'escola". És clar, doncs, que no és aquest el "valor" que volem recuperar; tot i que, naturalment, vol-

driem guanyar més!

Certament, els professors d'institut estaven proporcionalment millor remunerats que els mestres. Però també és veritat que l'ensenyament mitjà era francament elitista, reservat a les classes mitjana-alta i alta. Òbviament, els professors d'institut podríem voler tornar a aquella situació però, consideracions ideològiques apart, això significaria un "hara-kiri" gremial que deixaria en el carrer a un 90% dels professors actualment en exercici... Qui vol ser el primer?

¿O és, potser, que allò que ens interessa és una suposada **estimació**: la lloança, el prestigi, l'apreci públic que tant satisfan a la nostra vanitat humana?. Certament, es conserven nombroses i solemnes declaracions de pares de la pàtria i homes il·lustres diversos que parlen de la sagrada funció d'educar i instruir, de l'essencial paper del mestre, del respecte general que han de merèixer... Paraules que, si fa no fa, es repeteixen avui com ahir i que, de la mateixa forma, guarden poca relació amb els fets.

I dels fets d'abans d'ahir, segurament podríem trobar-ne millors testimonis en la literatura: "**Abajo, alpargatas rotas, siempre manchadas de barro; viejos pantalones de pana; manos escamosas, ásperas, conservando en las grietas de la piel la tierra de su huertecito, un cuadrado de hortalizas que tenía frente a la barraca, y muchas veces era lo único que llenaba su puchero. Pero de cintura para arriba mostrábase el señorío, 'la dignidad del sacerdote de la instrucción', como él afirmaba; lo que el distinguía de toda la gente de las barracas, gusarapos pegados al surco: una corbata de**

colores chillones sobre la sucia pechera, bigote cano y cerdoso partiendo su rostro mofletado y arrebolado, y una gorra azul con visera de hule, recuerdo de uno de los muchos empleos que había desempeñado en su accidentada vida". (Vicente Blasco Ibáñez: "La barraca").

Tal volta en fragments com aquest s'amaguen algunes claus de l'antiga imatge social del mestre: persona mal pagada i, per això, mal vestida; l'ensenyament com a vocació: el professor-sacerdot; el professor com a fonamental dispensador d'instrucció; la professió d'ensenyant com a "darrer recurs"... I, juntament amb això, un fons d'afecte per qui, sovint, fou el guia en les primeres passes en el camí de la ciència, de la literatura, de l'art...o que, simplement, estimem com estimem tot allò d'aquella pàtria que és la nostra joventut.

Així doncs, si no volem tornar als valors d'antany, serà necessari parlar de nous valors?

De confusions, paradoxes i frustracions

La valoració social de la nostra tasca ha de canviar, inexorablement, perquè també ha canviat allò que la societat demana i obté de l'escola.

Del antic paper cabdal de l'escola en la dispensació de cultura, en la socialització de les persones, on es transmetien valors hegemònics poc o gens qüestionats, s'ha passat a una situació en la qual el pes específic de l'ensenyament formal minva en comparació amb el dels anomenats no-formals i informals. L'esperança de les classes treballadores que l'escola permetria la seva emancipació s'ha vist derrotada per la força de les lleis

del mercat: dins la lògica de la competència pels millors llocs, hi ha

d'haver guanyadors i perdedors; i el control de la producció i circulació de bens no es modifica per un major nivell cultural de la població. I, a nivell individual, altres factors - il·lusions "compensatòries" de l'escola apart- pesen més que les acreditacions acadèmiques a l'hora de situar-se.

La ideologia del "capital humà" que alimentà les reformes educatives a EE.UU. de finals dels seixanta -i les mimètiques d'altres països-, i les fortes inversions que originà, tampoc no han conduït a l'augment de la competitivitat econòmica que hom esperava. Són, per tant, temes discutibles i discutits el pes que té l'escola en la millora de la producció, la desqualificació real dels llocs de feina, o la mateixa existència de circuits alternatius per a la formació de professionals.

En fi, la imatge social del triomfador que es promociona realment -no en retòriques declaracions- és la de l'especulador, la del que puja per sort o per astúcia. I el triomf es mesura en doblers, no en qualitats ideals i intangibles... Sense anar més lluny, ¿quant espai dediquen habitualment els mitjans de comunicació a parlar d'un servei com l'ensenyament, pel que passen o han passat, tots els ciutadans? quina preocupació hi ha per conèixer el funcionament i problemes habituals de l'ensenyament? I, a canvi, quant espai i temps es dedica al "reality show", a idilis de la noblesa, a paràncies i altres endergues...?

En la situació actual uns usuaris - pares i alumnes incorporats institucionalment als Consells escolars-, prou disconformes amb el producte que obtenen, i una Administració burocratitzant, demanen a l'escola que prepari per un mercat sempre canviant, que desenvolupi les "potencia-

litats de l'individu", o que transmeti valors de tolerància i solidaritat que, altrament, ningú més intenta transmetre sistemàticament...

A l'escola, paradoxalment arraconada i limitada en la seva funció socialitzadora per la pròpia dinàmica social, i oblidada realment en la preocupació pública, se li demana que faci educació per a la pau, per al consum, per al respecte al medi ambient, per a la multiculturalitat, per eliminar les discriminacions de gènere... L'escola esdevé així receptacle de la mala consciència d'una societat que no sap -o no vol, o no pot- solucionar les seves disfuncions i que delega la responsabilitat d'arreglar allò que des-

gons el sociòleg Fèlix Ortega, un "*clima de crisis y reformas constantes i complementarias*" on "*el profesor ocupa una posición difícil e incómoda*". Posició que engendra ansietat i, com a conseqüència, passivitat, inhibició i un estil atributiu que descarrega sempre en instàncies externes -les administracions, els pares i mares, els propis alumnes- les causes dels mals.

Podem ser professionals?

I malgrat tot, podem trobar sentit a la nostra tasca? És aquesta una tasca professional? Depèn d'això la valoració social de la funció docent?

Resulta difícil respondre afirmativament a totes aquestes preguntes.

P. P. A. F. E. R. R. A.

trueix -o no arregla- la lògica del capitalisme.

I, en aquest context, al professor se li demana quelcom més que el domini d'uns continguts científics que, bé o malament, haurà adquirit en una formació inicial que, tanmateix, no controla. Se li demana que sigui mediador entre una realitat en transformació i l'alumnat; que conegui els processos d'ensenyament-aprenentatge; que planifiqui i avaluï la seva acció...

Demandes creixents i incapacitat real per assumir-les que genera, se-

Però... si bé és cert que l'ensenyament no canviarà la societat, també ho és que pot canviar el destí i les possibilitats de realització de moltes persones. Qui no recorda un professor que l'inicià en l'afició per la literatura, o en la curiositat per la natura, o en el plaer per la discussió filosòfica, amb tota la transcendència vital i professional que això pot implicar...?

Certament, resulta difícil competir amb l'atractiu formal dels mitjans de comunicació, i amb l'oferta d'esbarjo que tenen actualment els

joves. Però, amb totes les limitacions que es vulgui, l'ensenyament formal continua essent avui l'única possibilitat d'accés al coneixement organitzat per a una gran part de la població.

L'escola no compensa per si sola les desigualtats que s'originen en els desequilibris socials, en el repartiment desigual de la riquesa. La reforma de l'ensenyament és, segurament, un mal succedani de la reforma social. Però, probablement, és una peça necessària, complementària d'altres, per avançar en aquesta transformació.

Sens dubte, l'escola transmet valors implícits: la submissió al poder, l'adaptació a l'horari laboral, la disciplina, l'acceptació de la rutina... Però val a dir també que, amb limitacions potser creixents, els ensenyants tenim encara un marge per a la reflexió crítica, en la teoria i en l'acció, sobre aquests valors ocults. I que encara podem aconseguir que, per una gran part de la població l'ensenyament sigui una experiència valuosa, potser l'única, de relació amb els altres en un clima obert de reflexió i discussió, al marge de les tensions i imposicions del sistema productiu.

I en totes aquestes funcions, desigualment factibles i irregularment assolides, la figura del professor és determinant.

Un prestigi difícil i possible

La valoració de la nostra feina com a professionals és quelcom que es troba en gran mesura al nostre abast. Perquè depèn en gran part de la imatge que ens formem de la nostra feina. Que siguem nosaltres qui prestigiem l'ofici d'ensenyar, en comptes d'esperar general reverència pel simple fet d'haver aprovat unes oposicions.

Això implica, entre altres coses, creure realment que l'ensenyament és necessari i que la nostra és una tasca que no pot realitzar qualsevol, o almenys fer-la bé. Que el docent no és un "biòleg que ensenya" o un "mestre

que no ha pogut fer altre cosa". Que s'han de posseir uns coneixements científics, però també específics de l'ensenyament, directament lligats a la didàctica de cada disciplina, que no són un simple "digesto" de psicologia, pedagogia o sociologia. I que tots aquests coneixements s'han d'actualitzar i adaptar.

Que no ens podem instal·lar en la rutina i la comoditat: s'ha d'investigar i innovar, perquè la realitat de l'escola serà sempre nova, imprevisible, conflictiva.

Que hem de treballar en equip perquè la complexitat de la tasca d'ensenyar demana coneixements i destreses que es troben més enllà de la capacitat dels individus aïllats. I perquè la reflexió crítica, ideològica, que ens pot salvar d'un professionalisme esterilitzant i tecnicista només pot donar-se en el debat col·lectiu i en el plantejament i qüestionament de les característiques i les imposicions explícites i ocultes que determinen la nostra feina.

Que hem de ser crítics amb una condició funcional que, encara que ens evita la inquietud per l'estabilitat del lloc de feina, ens empeny a la

lassitud, a una manca de tensió creativa que no pot ser substituïda per lamentables invents estimulants com els "sexennis" o "l'accés a la condició de catedràtic".

Que hem de vèncer el gremialisme que ens fa insolidaris amb els problemes i preocupacions dels treballadors i treballadores, i excessivament solidaris amb la irresponsabilitat d'alguns ensenyants. Ser creïbles per poder demanar credibilitat.

Potser són massa requeriments. O potser no. En qualsevol cas, estem segurs que la valoració social de la nostra feina no serà el fruit de benintencionades campanyes ni de compromisos verbals dels polítics de torn. Serà resultat de la nostra capacitat de ser intel·lectuals crítics i transformadors, i també professionals competents i responsables. I aquest missatge arribarà aviat a la societat: la tenim cada dia davant, a les nostres aules. □

Palma, octubre de 1993

⁽¹⁾ - ORTEGA, FELIX. "Unos profesionales en busca de una profesión". Educación y sociedad, 11(1992).

(*)Professors d'Ensenyament Secundari

PEPA FERRE